

O'TKIR VA SURUNKALI BUYRAK ETISHMOVCHILIGI

Xo'jamberdiyeva Yulduzxon Ne'matovna

Xo'jaobod Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Akusherlik va ginekologiyayada hamshiralik ishi fani o'qituvchisi

O'tkir va surunkali buyrak etishmovchiligi

O'tkir buyrak yetishmovchiligi, shuningdek, o'tkir buyrak shikastlanishi (OBS) yoki o'tkir buyrak yetishmovchiligi (OBY) deb ham ataladi, bu buyrak funksiyasining to'satdan va tez pasayishi bo'lib, organizmda chiqindilar va suyuqliklarning to'planishiga olib keladi. Bu holat soatlar yoki kunlar davomida yuzaga kelishi mumkin va organizm funksiyalarini sezilarli darajada buzishi mumkin. O'tkir buyrak yetishmovchiligining sabablari, alomatlari, tashxisi va davolash usullarini aniqlash va tushunish samarali davolash va tiklanish uchun juda muhimdir.

**MAVZU: O'TKIR VA
SURUNKALI BUYRAK
YETISHMOVCHILIGI**

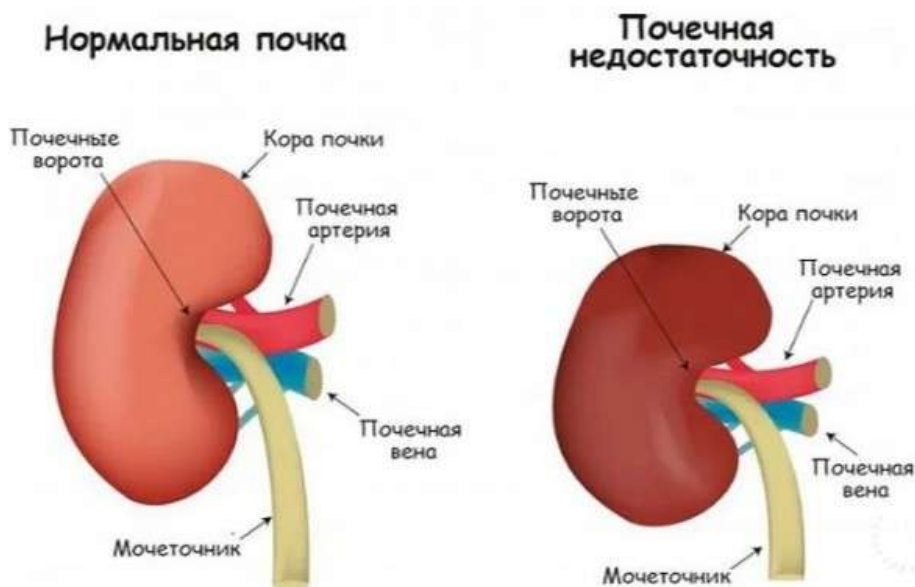
Buyraklar hayotiy organlar bo'lib, ular umurtqa pog'onasining ikki tomonida, qovurg'alar ostida joylashgan. Ularning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- **Qonni filtrlash:** Qondan chiqindilar va ortiqcha suyuqliklarni olib tashlash orqali siydik hosil qilish.
- **Elektrolitlarni tartibga solish:** Natriy, kaliy va kaltsiy kabi elektrolitlar muvozanatini saqlash.
- **Kislota-ishqor muvozanati:** Qonning pH darajasini vodorod ionlari va bikarbonatni chiqarish orqali tartibga solish.
- **Qon bosimini tartibga solish:** Qon bosimini tartibga solishda yordam beruvchi renin ishlab chiqarish.
- **Eritropoez:** Eritropoetin chiqarish orqali qizil qon hujayralari ishlab chiqarishni rag'batlantirish.

O'tkir buyrak yetishmovchiligining alomatlari

O'tkir buyrak yetishmovchiligining alomatlari asosiy sababga va holatning og'irligiga qarab farq qilishi mumkin. Umumiy alomatlar quyidagilardan iborat:

- **Siydik chiqishining kamayishi:** Siydik hajmining sezilarli darajada kamayishi yoki ba'zi hollarda siydik chiqishining butunlay to'xtashi.
- **Suyuqlik to'planishi:** Oyoqlar, to'piqlar va yuzda suyuqlik to'planishi tufayli shishish.
- **Holsizlik va zaiflik:** Umumiy zaiflik, charchoq va energiya darajasining pasayishi.
- **Ko'ngil aynishi va qusish:** Chiqindilar to'planishi natijasida oshqozon-ichak tizimi alomatlari.
- **Ogning chalkashishi:** Elektrolitlar muvozanatining buzilishi va toksinlar tufayli aqliy holat yoki hushyorlikning o'zgarishi.
- **Nafas qisilishi:** O'pkada suyuqlik to'planishi (o'pka shishi) yuzaga kelishi mumkin.
- **Kuchli og'riq:** Asosiy sababga qarab belning pastki qismi yoki yonbosh mintaqasida og'riq.

O'tkir Buyrak Yetishmovchiligining Sabablari

O'tkir buyrak yetishmovchiligi asosiy sababga qarab uchta asosiy toifaga bo'linadi:

Prerenal yetishmovchilik: Buyraklarga qon oqimining kamayishi natijasida glomerulyar filtratsiya darajasining (GFR) pasayishiga olib keladigan omillar tufayli yuzaga keladi. Umumiy sabablar:

- **Gipovolemiya:** Qattiq suvsizlanish, qon yo'qotish yoki qusish, diareya yoki kuyish kabi holatlar tufayli suyuqlik yo'qotilishi.
- **Yurak chiqishining kamayishi:** Yurak yetishmovchiligi yoki shok kabi qonni samarali pompalash qobiliyatini buzuvchi holatlar.
- **Buyrak arteriyasi stenozi:** Buyraklarga qon yetkazib beruvchi arteriyalarning torayishi.

Ichki buyrak yetishmovchiligi: Buyrak to'qimalariga, xususan glomerulalar, naychalar yoki interstitsial to'qimalarga bevosita zarar yetishi natijasida yuzaga keladi. Sabablar:

- **O'tkir tubulyar nekroz (OTN):** Ko'pincha ishemiya (qon oqimining yetishmasligi) yoki nefrotoksik moddalar (masalan, ba'zi dori-darmonlar, kontrast bo'yoqlari yoki toksinlar) tufayli yuzaga keladi.
- **Glomerulonefrit:** Infektsiyalar, otoimmun kasalliklar yoki tizimli holatlar tufayli glomerulalarning yallig'lanishi.
- **O'tkir interstitsial nefrit:** Buyrakning interstitsial to'qimasining yallig'lanishi, odatda dori-darmonlarga allergik reaksiyalar yoki infektsiyalar tufayli.

Postrenal yetishmovchilik: Siydik oqimining tiqilib qolishi buyrak yig'ish tizimida bosimning oshishiga olib keladi. Sabablar:

- **Siydik yo'llarining tiqilib qolishi:** Buyrak toshlari, o'smalar yoki prostata kengayishi tufayli siydik oqimining to'silishi.

- **Siydik pufagi chiqishining tiqilib qolishi:** Qattiq siydik pufagi disfunktsiyasi yoki siydik pufagining tashqi siqilishi kabi holatlar.

Tashxis

Agar sizning alomatlarangiz va belgilarangiz o'tkir buyrak yetishmovchiligiga ishora qilsa, shifokoringiz tashxisni tasdiqlash uchun muayyan testlar va protseduralarni tavsiya qilishi mumkin. Bularga quyidagilar kiradi:

24 soat davomida siydik chiqarish hajmini o'lchash shifokoringizga buyrak yetishmovchiligingizning sababini aniqlashda yordam beradi.

Qoningiz namunasida urea va kreatinin darajasining tez o'sishi aniqlanishi mumkin, bu ikki modda buyrak funktsiyasini o'lchash uchun ishlatiladi.

Siydik testlari

Siydik namunasini tahlil qilish ba'zida buyrak yetishmovchiligiga ishora qiluvchi anomaliyalarni aniqlashi mumkin.

Ultratovush va kompyuter tomografiyasi kabi tasviriy testlar shifokoringizga buyraklaringizni ko'rishda yordam beradi.

Buyrak to'qimasidan namuna olish va sinovdan o'tkazish

Bu usul, buyrak biopsiyasi sifatida tanilgan bo'lib, shifokoringiz tomonidan buyrak to'qimasining kichik namunasini laboratoriyada sinovdan o'tkazish uchun olinishini o'z ichiga oladi. Namuna olish uchun shifokor teringiz orqali va buyrakka igna kiritishi mumkin.

Davolash

Davolashingiz o'tkir buyrak yetishmovchiligining sababiga bog'liq bo'ladi. Davolashning maqsadi har doim buyraklarning normal funktsiyasini tiklashdir.

Shuningdek, buyraklar tiklanayotganda suyuqliklar va chiqindilarning to'planishini oldini olish muhimdir. Ko'p hollarda baholash nefrolog sifatida tanilgan buyrak mutaxassisi tomonidan amalga oshiriladi.

Ovqatlanish tartibi

Shifokoringiz siz iste'mol qiladigan ovqatlar va suyuqlik miqdorini cheklashi kerak bo'ladi. Bu buyraklar odatda chiqarib yuboradigan toksinlar to'planishini kamaytirishga yordam beradi. Aksariyat hollarda, shifokor sizga uglevodlarga boy, oqsil, tuz va kaliy miqdori kam bo'lgan parhezni tavsiya qiladi.

Dori vositalari

Shifokoringiz, ayni paytda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan infeksiyalarni davolash yoki oldini olish uchun ma'lum antibiotiklarni ham yozib berishi mumkin. Kalsiy va insulin esa qon tarkibidagi kaliy miqdorining xavfli darajada oshib ketishining oldini olishga yordam beradi.

Dializ

Ba'zan dializ talab qilinishi mumkin, lekin bu har doim ham zarur emas. Agar zarur bo'lsa, u vaqtinchalik bo'lishi ehtimoldan xoli emas. Dializ — bu qonni tanadan maxsus apparatga yo'naltirib, u yerda zararli moddalar filtrlab chiqarilgach, tozalangan qonni yana tanaga qaytarish jarayonidir. Agar qoningizdagi kaliy miqdori xavfli darajada yuqori bo'lsa, dializ hayotingizni saqlab qolishi mumkin.

O'tkir buyrak yetishmovchiligi asoratlari

O'tkir buyrak yetishmovchiligi bir nechta jiddiy asoratlarga olib kelishi mumkin, jumladan:

- **Surunkali buyrak kasalligi:** Uzoq davom etgan yoki og'ir kechgan o'tkir buyrak shikastlanishi natijasida buyrakda doimiy zarar yuzaga kelib, surunkali buyrak kasalligiga olib kelishi mumkin.
- **Suyuqlikning organizmda to'planishi:** Bu holat o'pka shishishi (o'pka shishi) va yurak yetishmovchiligiga olib kelishi mumkin.
- **Elektrolit muvozanatining buzilishi:** Bu yurak ritmining buzilishi (aritmia) yoki asab-mushak faoliyatining buzilishiga sabab bo'lishi mumkin.
- **Infeksiyalar:** Buyrak faoliyatining buzilishi va invaziv moslamalardan foydalanish natijasida organizm infeksiyalarga nisbatan sezuvchanroq bo'ladi.

O'tkir buyrak yetishmovchiligining oldini olish

Garchi o'tkir buyrak yetishmovchiligini oldindan aniqlash yoki oldini olish odatda qiyin bo'lsa-da, ba'zi choralarni ko'rish bu xavfni kamaytirishga yordam beradi.

Agar sizda buyrak kasalligi yoki o'tkir buyrak yetishmovchiligi xavfini oshiruvchi boshqa kasalliklar, masalan, qandli diabet yoki yuqori qon bosimi bo'lsa, holatingizni nazorat ostida ushlab turish uchun shifokoringiz tavsiyalariga amal qiling.

Sog'lom turmush tarzini ustuvor qiling. Faol bo'lishga harakat qiling va muvozanatli, oqilona ovqatlaning. Agar spirtli ichimlik iste'mol qilsangiz, buni me'yorida bajaring.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. I.R. Agababyan, Sh.X. Ziyadullayev, J.A. Ismailov, N.M.Jabbarova “Surunkali buyrak kasalliklari”, o‘zbek tilida. O‘quv qo‘llanma. Samarqand - 2023.
2. E.A. Stetsyuk “Osnovi gemodializa” rus tilida. Darslik. 2001.
3. Akilov F.A., Begaliyev U.E., Muxtorov Sh.T., Mirxamidov J.X. “Urologiya” o‘zbek tilida. Darslik. Toshkent – 2019.
4. S. Umarov, E. Bozorov, O. Jabborova “Tibbiy texnika va yangi tibbiy texnologiyalar” o‘zbek tilida. O‘quv qo‘llanma. Toshkent -2020.
5. A. Gadayev, M.Sh. Karimov, X.S. Axmedov “Ichki kasalliklar prapidevtikasi” Toshkent 2012.
6. Sog‘liqni saqlash “Nefrologiya va gemodializ” bo‘yicha protokol. 2018.
7. Ziyayeva M.F. Xodjasheva M.D. “Kattalarda (terapevtik kasalliklar va klinik tekshiruvlar) da hamshiralik parvarishi” “Voris- nashriyot”Tashkent 2017.
8. Ermetova D.I. “Terapiya” Tashkent, “Ilm Ziyoy” nashriyoti, 2015.
9. Z.F. Umarova “Nefrologiya ” o‘quv qo‘llanma. Toshkent 2021.
10. Y.Arslonov, T.A.Nazarov, A.A.Bobomurodov “Ichki kasalliklar” Ilm-Ziyo 2013.

Internet saytlari:

1. [www. med. uz.](http://www.med.uz)
2. [www. medical. ru.](http://www.medical.ru)
3. [www. minzdrav. uz](http://www.minzdrav.uz)
4. [www. tma. uz.](http://www.tma.uz)
5. [www. ziynet. uz.](http://www.ziynet.uz)
6. [www. wikipedia. uz.](http://www.wikipedia.uz)